

ОБРАЗ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА В УЯВЛЕННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Ю. О. Жук,
кандидат педагогічних наук, доцент

У статті описується експериментальне дослідження, метою якого є визначення сприйняття характеристик шкільного підручника, що сформувалися у свідомості учнів старших класів середньої школи. Вивчалися особливості сприйняття старшокласниками образу сучасного шкільного підручника з групи природничонаукових предметів на освітньому рівні 9 класу. Підручник розглядається як основний засіб навчальної діяльності, результативність використання якого учнем визначається якостями засобу й особистісним ставленням учня до знаряддя діяльності. Метод дослідження базується на використанні технології семантичного диференціала. Визначено основні фактори, що описують образ підручника у свідомості учнів.

Ключові слова: шкільний підручник; характеристики підручника; образ підручника; навчальна діяльність; факторний аналіз; психосемантика.

Сучасний шкільний підручник можна розглядати як складний соціально-педагогічний феномен, в якому представлено систематизовані відомості щодо предметної області, яка вивчається, відібрано та структуровано відповідно до чинного стандарту освіти. Педагогічна практика та спеціальні дослідження свідчать, що підручник певним чином впливає на планування, реалізацію та результати навчального процесу. Усе це визначає актуальність досліджень щодо якості підручників.

Постановка проблеми. Основні напрями оцінювання якості підручників орієнтуються на оцінювання їх “зовнішніх” параметрів, тобто таких характеристик підручника, які безпосередньо спостерігаються у процесі апріорної або апостеріорної експертизи [10; 18].

Однак, розглядаючи підручник як засіб діяльності (у нашому разі – навчальній) необхідно зазначити, що засіб діяльності завжди виступає не сам по собі, а тільки в пізнавальному відношенні до нього суб'єкта діяльності [11]. У цьому ракурсі підручник виступає для учня не тільки як джерело інформації, але і як специфічний об'єкт навчальної діяльності, об'єкт пізнання. При цьому в процесі навчання об'єкт навчальної діяльності як об'єкт пізнання залучається до цілеспрямованої діяльності учня як деякого ідеального образу, в якому відображається певний клас засобів, оперувати якими повинен навчитися учень [4; 5]. Отже, у розглянутому нами випадку відношення суб'єкта навчання до об'єкта його діяльності опосередковано суб'єкт-об'єктною діяльністю в середовищі “учень – підручник” [24].

У процесі навчальної діяльності учень приєднує властивості підручника до власних зусиль, використовує ці властивості відповідно до свого розуміння для досягнення мети, яка поставлена перед ним як навчальне завдання. Саме у властивості людини приєднати, пристосувати властивості предметів діяльності до власних зусиль проявляється активність суб'єкта навчальної діяльності як особистості [17]. Зрозуміло, що внутрішня активність суб'єкту може мати якісно різний характер, що може бути пов'язано з рівнем складності засобів діяльності, з характером навчальної діяльності, вона визначається рівнем оволодіння суб'єктом способами оперування засобами, розумінням мети їх використання тощо [27]. Отже, рівень продуктивності використання засобу діяльності залежить від того образу даного засобу, який формується в свідомості суб'єкта діяльності в процесі його активного використання для досягнення мети діяльності.

Образ даного (конкретного) підручника, що сформувався під час використання його в навчальному процесі або вже наявний у свідомості

учня, очевидно, зумовлює формування певних уявлень учня про сам підручник. Облік цих уявлень необхідний під час планування та реалізації навчального процесу з використанням даного підручника, оскільки сформований у свідомості учня образ підручника обумовлює не тільки ставлення до предмета вивчення, а й прояв активності в навчально-пізнавальній діяльності.

Однак, незважаючи на постійний інтерес до підручника, його змістовних і структурних характеристик, шляхів підвищення якості шкільних підручників, експериментальним дослідженням особистісного ставлення (установок) учнів до підручників приділяється все ще недостатньо уваги. Усе це визначило мету нашого дослідження – вивчення образу шкільного підручника, який формується в учня під час використання даного підручника в реальному навчальному процесі. Ми виходимо з того, що образ підручника впливає на процес сприйняття навчальної інформації, на формування позитивного образу досліджуваного навчального предмета [9]. Очевидно, що саме позитивний образ досліджуваного предмета є предиктором мотивації продуктивної навчальної діяльності, впливає на якісні показники навчальних досягнень.

Формування образу підручника зазвичай здійснюється під час його активного використання в навчальному процесі, безпосереднього сприйняття учнями особливостей організації вербальних і невербальних складових тексту, використання апарату орієнтування, набору запропонованих завдань та інших структурних складових підручника, які можна розглядати як чинники, що впливають на формування образу підручника. Сукупність усіх цих факторів відображається у свідомості учня як деякий інтегрований образ “знаряддя навчальної діяльності”, використання якого певною мірою допомагає учневі в досягненні бажаних результатів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метод семантичного диференціала як комбінація методу контрольованих асоціацій і процедур суб'єктивного шкалювання широко застосовується для аналізу понять [6; 22], дослідження конкурентоспроможності [29], діагностики сприйняття учнями педагога [14], оцінки дитячобатьківських відносин [7], аналізу імпліцитної теорії реклами [1], для дослідження індивідуальної свідомості [16], репрезентацій загальних розумових здібностей [8], смислової організації навчального тексту [31], впливу шкільного підручника на формування в учнів образу навчального предмета [9], оцінювання якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів [12], оцінювання рівня сформованості предметних компетентностей учнів основної школи [13], дослідження образу сучасного політика [15].

Виклад основного матеріалу. Ми припускаємо, що процес формування образу підручника опосередкований факторами, що належать, по-перше, до пізнавальної сфери користувачів підручника, особливостями процесів навчальної комунікації в суб'єктно-об'єктній системі “учень – підручник” [24]; по-друге, факторами, що характеризують мотиваційно-потребнісну сферу особистості учня [19; 28] і тими стереотипами щодо навчальної літератури, що вже існують в учня; по-третє, факторами особистісних психологічних особливостей учнів як суб'єктів сприйняття навчальної інформації [3; 23]. Усі ці фактори можна зарахувати до множини вихідних факторів, які приховані від зовнішнього спостереження і мають прояв лише в продуктах навчальної діяльності, поведінці учня і в певним чином вимірних результатах навчальних досягнень.

Для реконструкції цілісного уявлення учня про підручник ми використовували метод семантичного диференціала [2; 21]. Його застосування у нашому дослідженні обумовлено тим, що саме психосемантичні методи є оптимальними для вирішення дослідницьких

завдань, пов'язаних з виявленням прихованих процесів, що впливають на поведінку людини і визначають оцінку соціально-значущих явищ, до яких ми зараховуємо підручник, що функціонує в масовому освітньому процесі. Більш докладно використання семантичного диференціала для вивчення педагогічних феноменів представлено в роботах [9; 12; 25; 26].

На відміну від класичного семантичного диференціала Ч. Осгуда [20], де в якості шкал використовувалися виключно конотативні ознаки, які відбивали не об'єктивні властивості оцінюваного предмета, а суб'єктивно-значущі для респондента характеристики предмета, в нашому дослідженні використовуються денотативні шкали, які представляють собою словосполучення, що описують власне характеристики оцінюваних об'єктів (підручників). Такий підхід дає можливість безпосередньо операціоналізувати структури емоційного сприйняття об'єкта оцінювання в термінах характеристик об'єкта.

Дослідження проводилося в 2015 р. на базі шкіл м. Києва. У якості респондентів виступили учні 9-х класів у кількості 109 осіб. Для оцінки учням було запропоновано чотири об'єкти: підручники фізики, хімії, біології та географії для 9 класу, які використовуються в навчальному процесі зазначеної школи. Учні пропонувалося оцінити запропоновані в опитувальному аркуші якості за 7-бальною шкалою від –3 до +3, де 0 ставився, якщо якість для респондента незрозуміла.

Обробка результатів проводилася методом факторного аналізу. У процесі факторного аналізу здійснювався поворот факторних осей методом *Varimax*. Дані оброблялися за допомогою статистичного пакета *Statistica 6.0*. Дані семантичного диференціала було згруповано відповідно до виділених вибірок і піддано кількісно-якісному аналізу. Дослідження особливостей сприйняття респондентами образу набору підручників

засвідчило, що в даній вибірці виділилося три значущих фактори, що пояснюють відповідно 24%, 20,8% і 20,3% загальної дисперсії.

Нижче ми наводимо пункти опитувальника, згруповані за виділеними факторами із зазначенням ваги факторних навантажень тих шкал, що відображають величину проекції вектора-пункту опитувальника на вісь фактора, яка в змістовному плані відображає ступінь відображення в даному пункті деякого загального сенсу, представленого в факторі [21].

Фактор 1 має найбільшу інформативність (24%) і включає в себе шкали: вдалий – 0,5698, хороший – 0,5787, новий – 0,5021, захоплюючий – 0,6181, важливий – 0,8442, багатоплановий – 0,8001. Ми назвали цей фактор “важливість”, виходячи з найбільшого факторного навантаження зазначеної шкали [30]. Відповідно, супутні факторні характеристики підручника можна інтерпретувати як такі, що показують, які саме смисли вкладають учні в поняття “важливість”. Зміст цього чинника частково збігається з фактором “Оцінка”, який було виділено в дослідженнях Ч. Осгуда.

Фактор 2, названий нами “природний”, має інформативність 20,8% і включає в себе наступні шкали: близький – 0,6147, природний – 0,8282, конкретний – 0,7455, постійний – 0,6701. Найбільші факторні навантаження в цьому факторі вказують на смислові відтінки поняття “природний”, отже, він є аналогією осгудівського трактування фактора “звичайність”.

Фактор 3, який має 20,8% інформативності та названий нами “простий”, включає в себе шкали: вдалий – 0,5970, простий – 0,9219, важкий – 0,8845. Як засвідчило опитування респондентів, шкала “важкий” відображає вагову характеристику підручника. У термінах факторів Ч. Осгуда цей фактор можна назвати “сила”.

Варто відзначити, що ми показуємо тільки ті шкали, які мають найбільш високі факторні навантаження, а трактування чинників “за Осгудом” є досить умовним, так як зміст шкал, як було сказано вище, не збігається зі змістом шкал, які використовував Ч. Осгуд.

На рисунках 1–3 представлено характеристики групи підручників, які брали участь в дослідженні, у просторах виділених факторів.

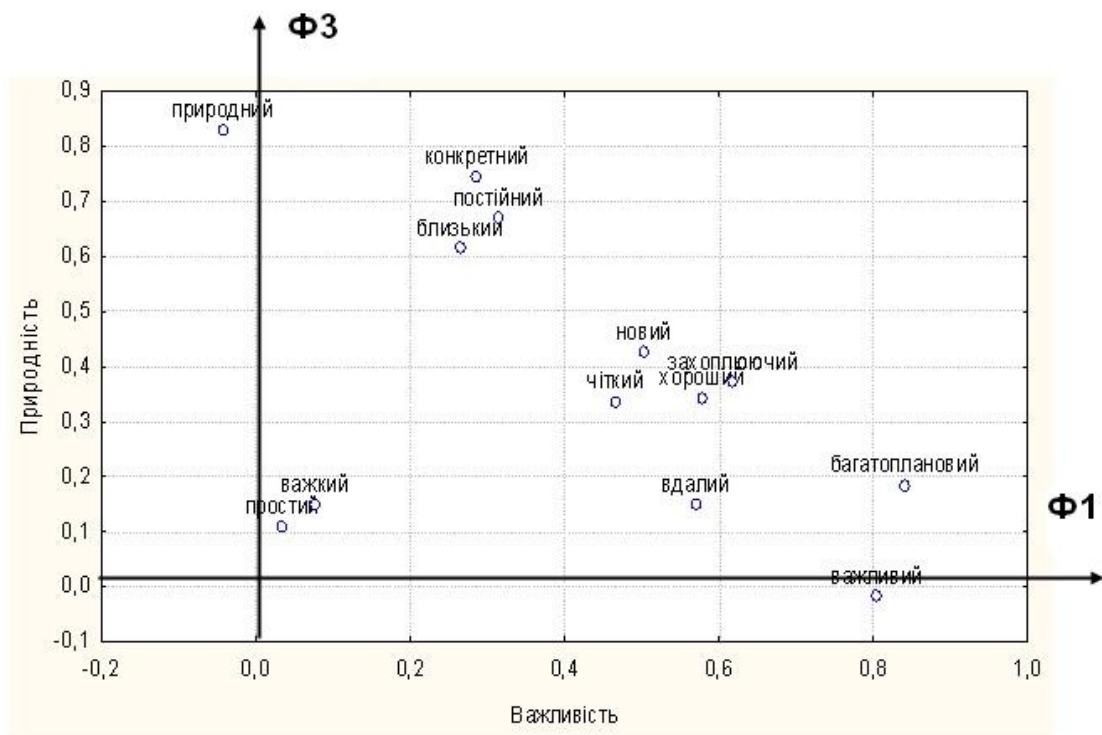

Рис. 1. Розташування характеристик групи підручників у факторному просторі “важливість” – “простота”

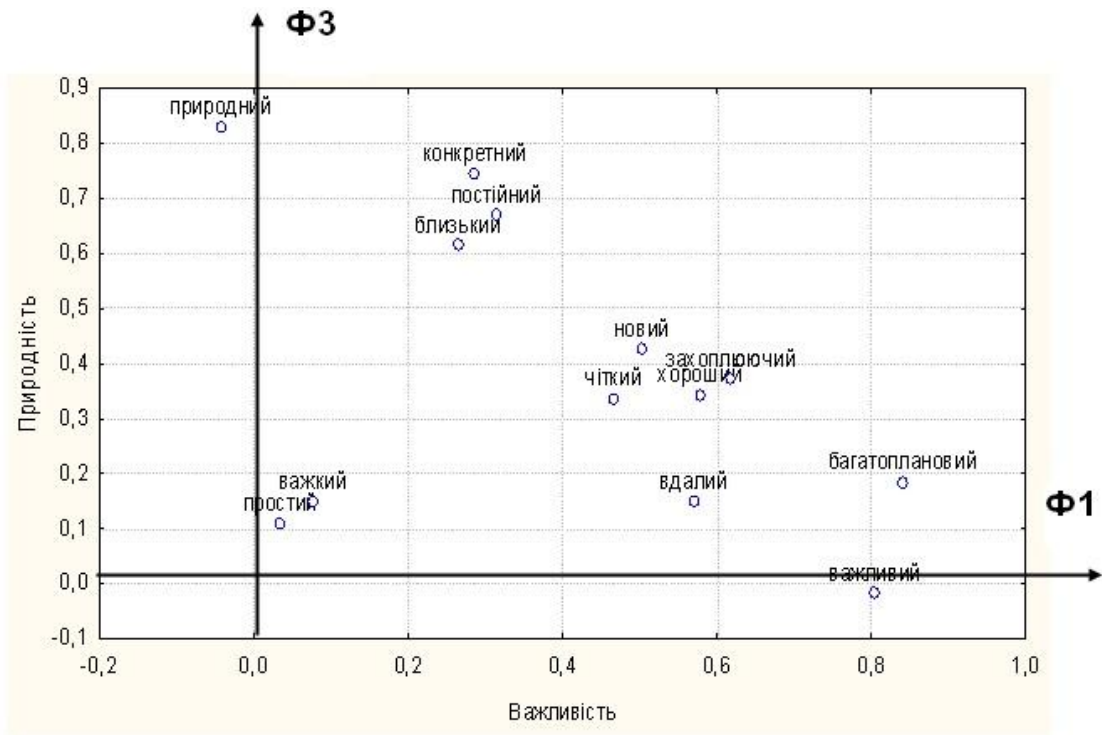

Рис. 2. Розташування характеристик групи підручників у факторному просторі “важливість” – “природність”

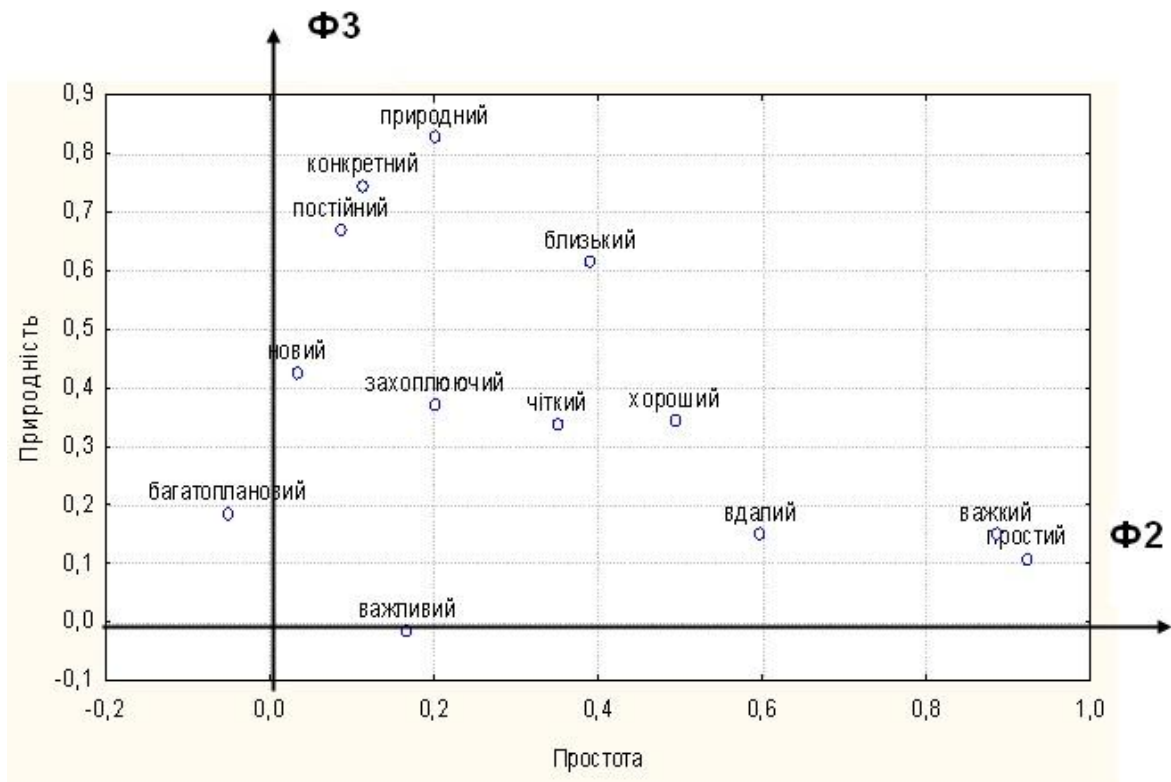

Рис. 3. Розташування характеристик групи підручників у факторному просторі “простота” – “природність”

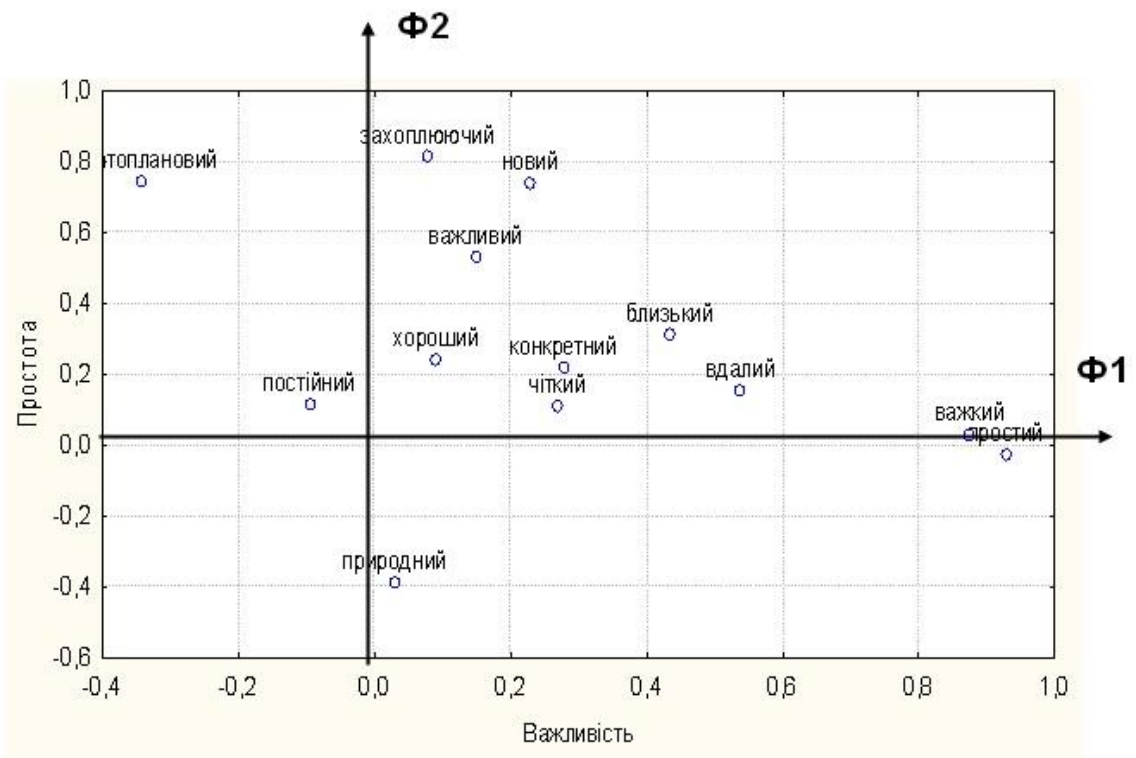

Рис. 4. Розташування характеристик підручника біології в факторному просторі “важливість” – “простота”

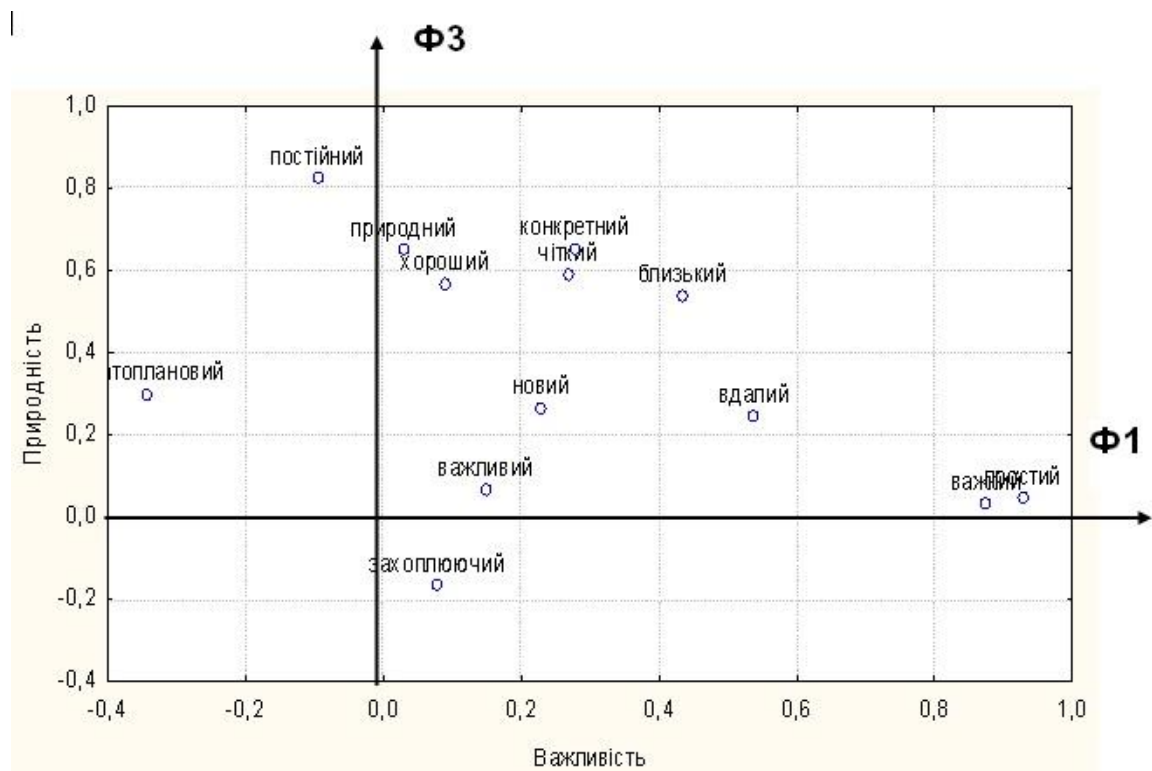

Рис. 5. Розташування характеристик підручника біології у факторному просторі “важливість” – “природність”

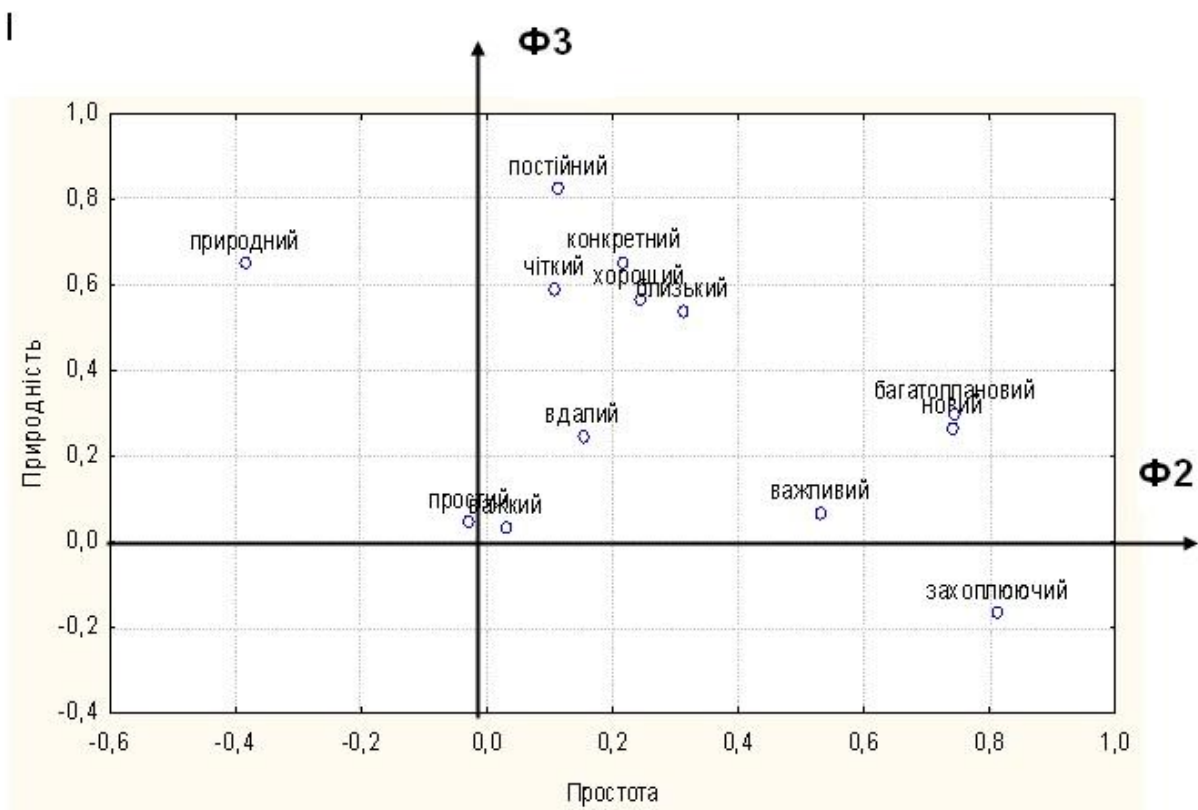

Рис. 6. Розташування характеристик підручника біології в факторному просторі “простота” – “природність”

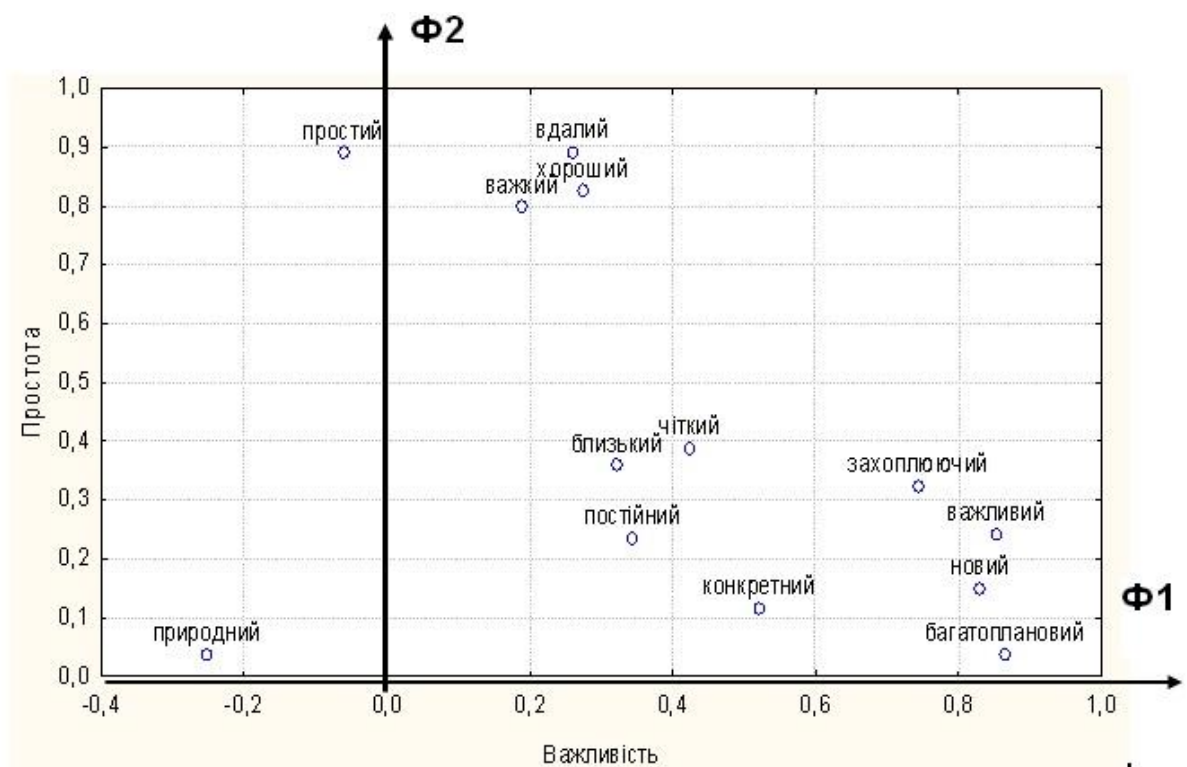

Рис. 7. Розташування характеристик підручника географії у факторному просторі “важливість” – “простота”

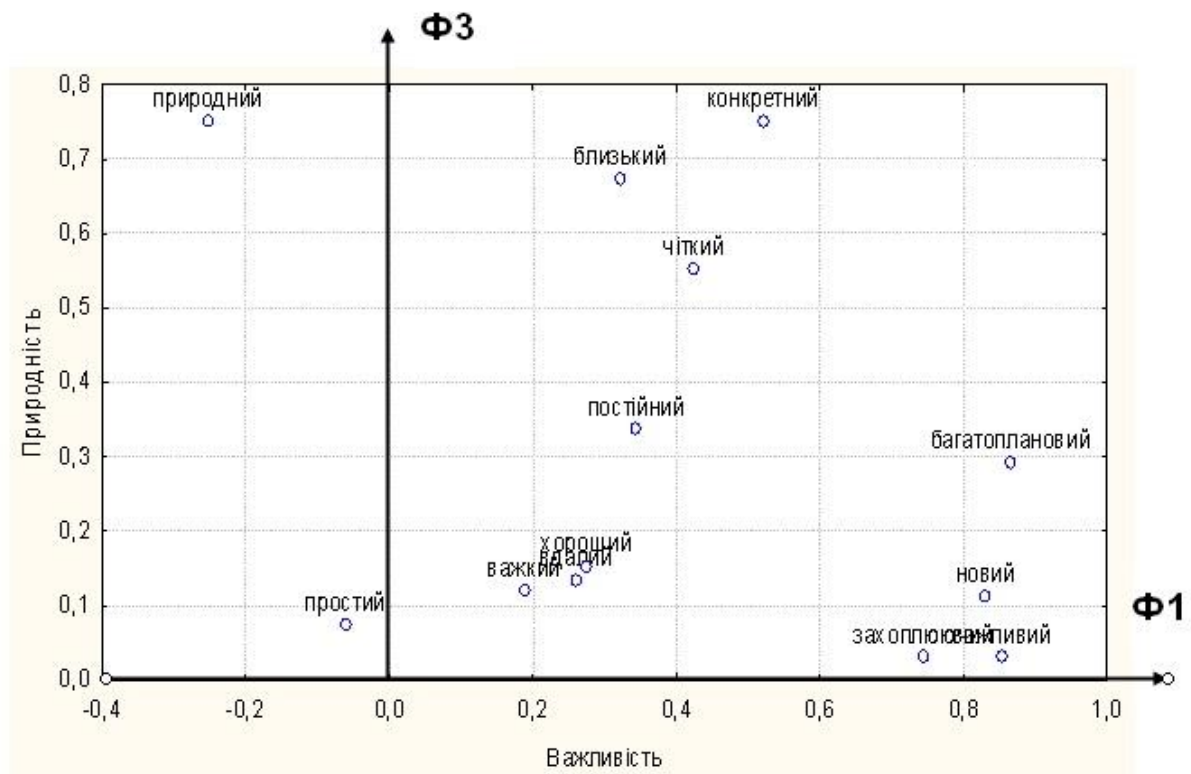

Рис. 8. Розташування характеристик підручника географії в факторному просторі “важливість” – “природність”

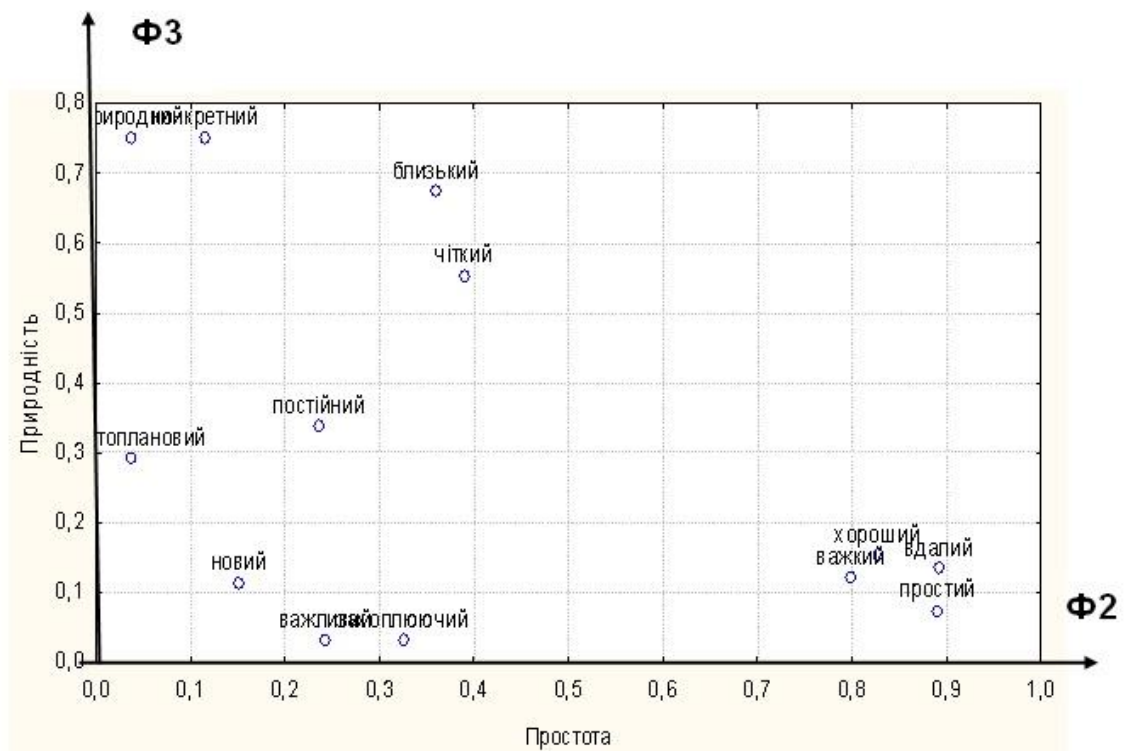

Рис. 9. Розташування характеристик підручника географії в факторному просторі “простота” – “природність”

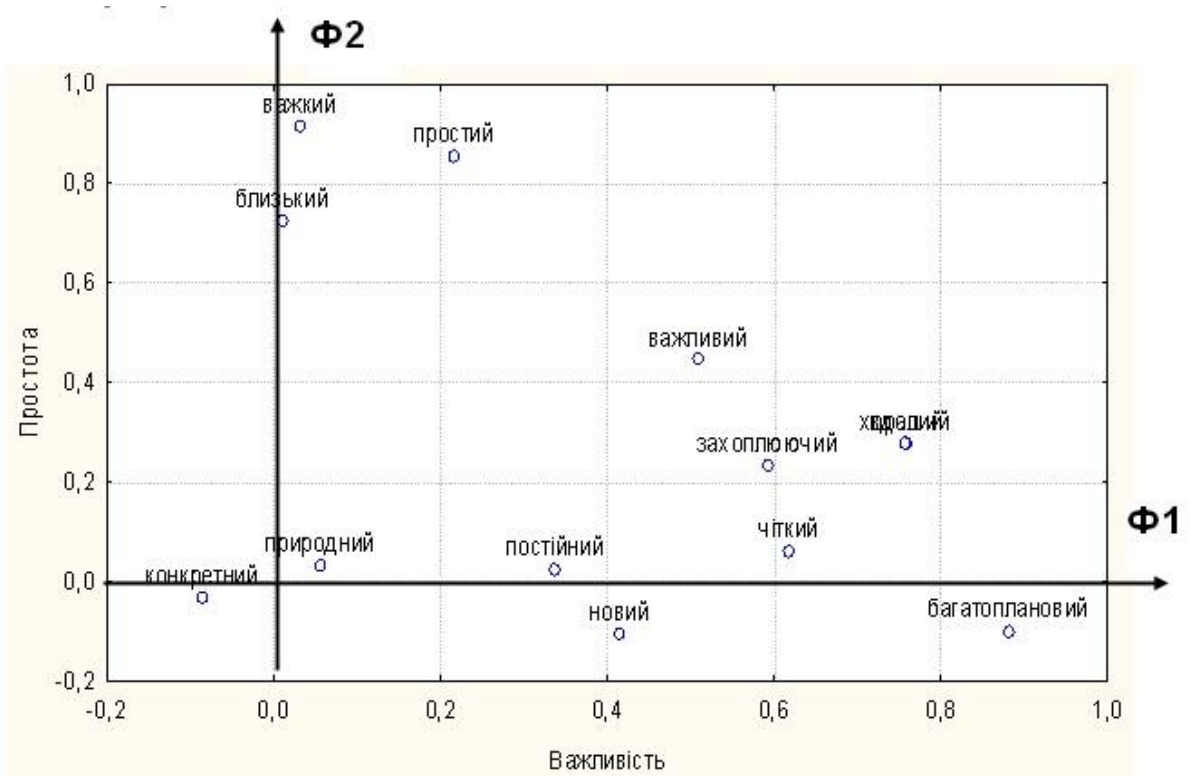

Рис. 10. Розташування характеристик підручника фізики в факторному просторі “важливість” – “простота”

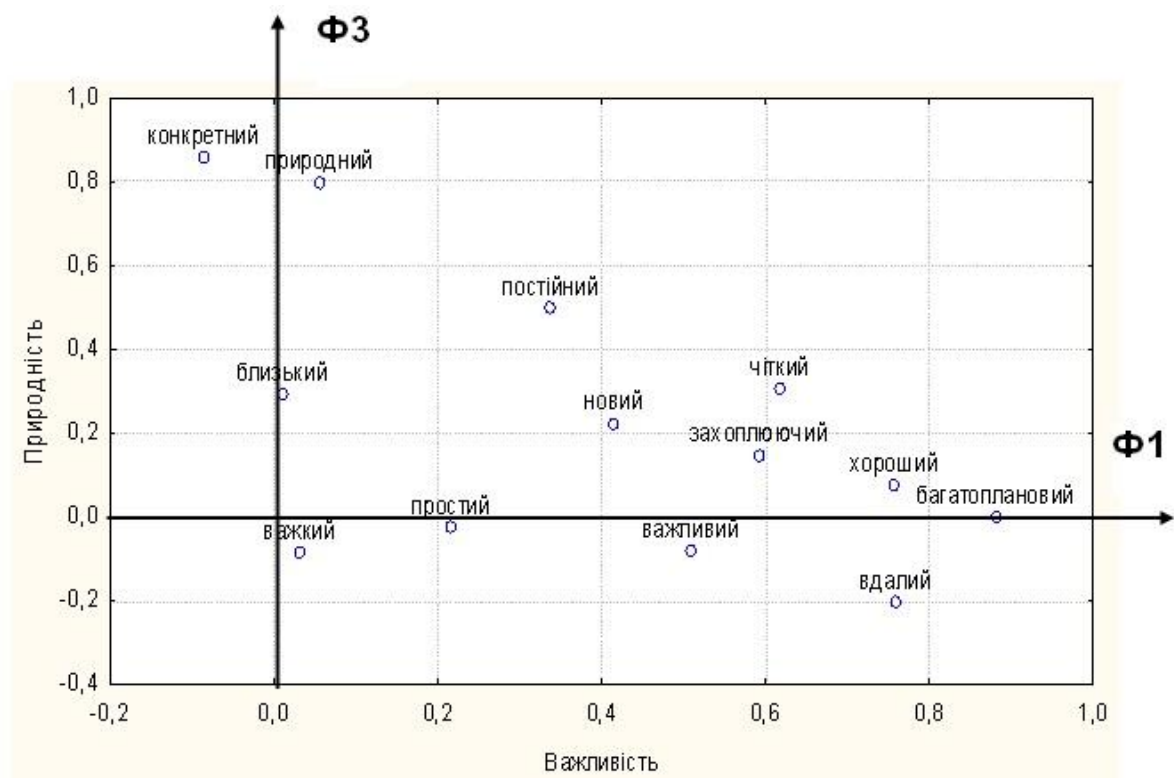

Рис. 11. Розташування характеристик підручника фізики в факторному просторі “важливість” – “природність”

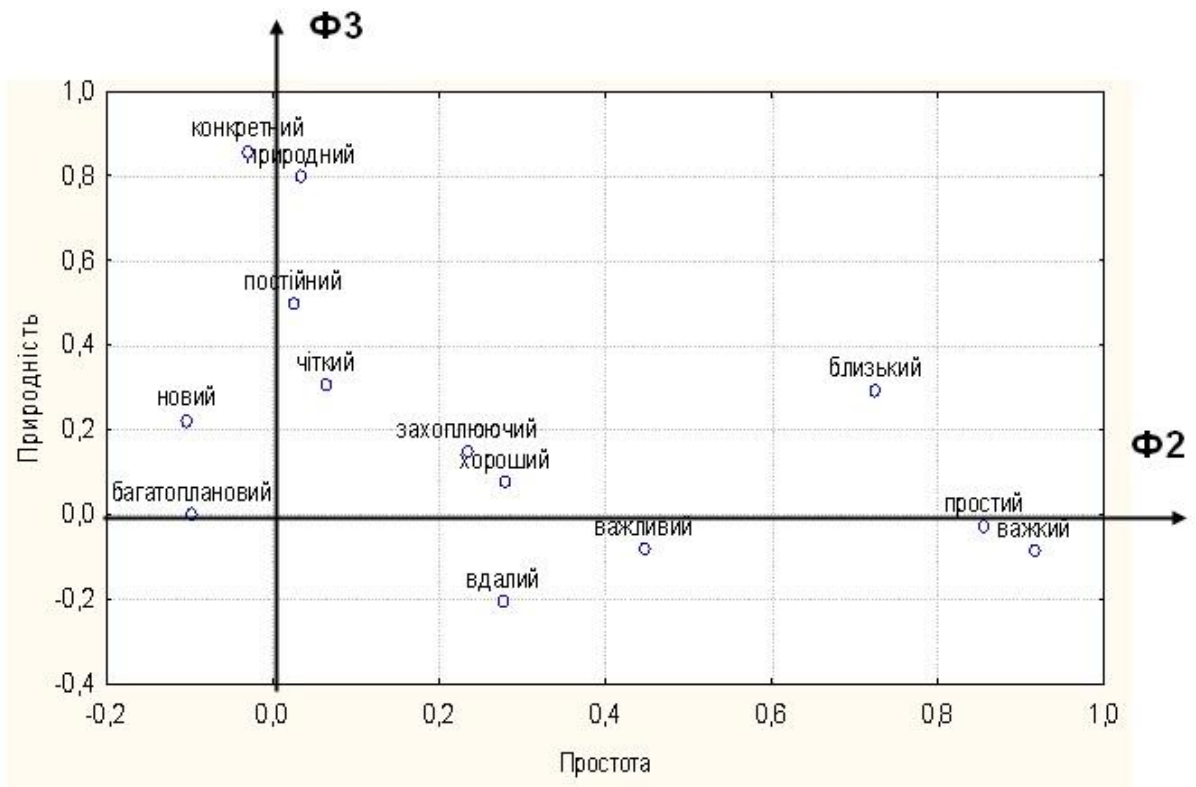

Рис. 12. Розташування характеристик підручника фізики в факторному просторі “простота” – “природність”

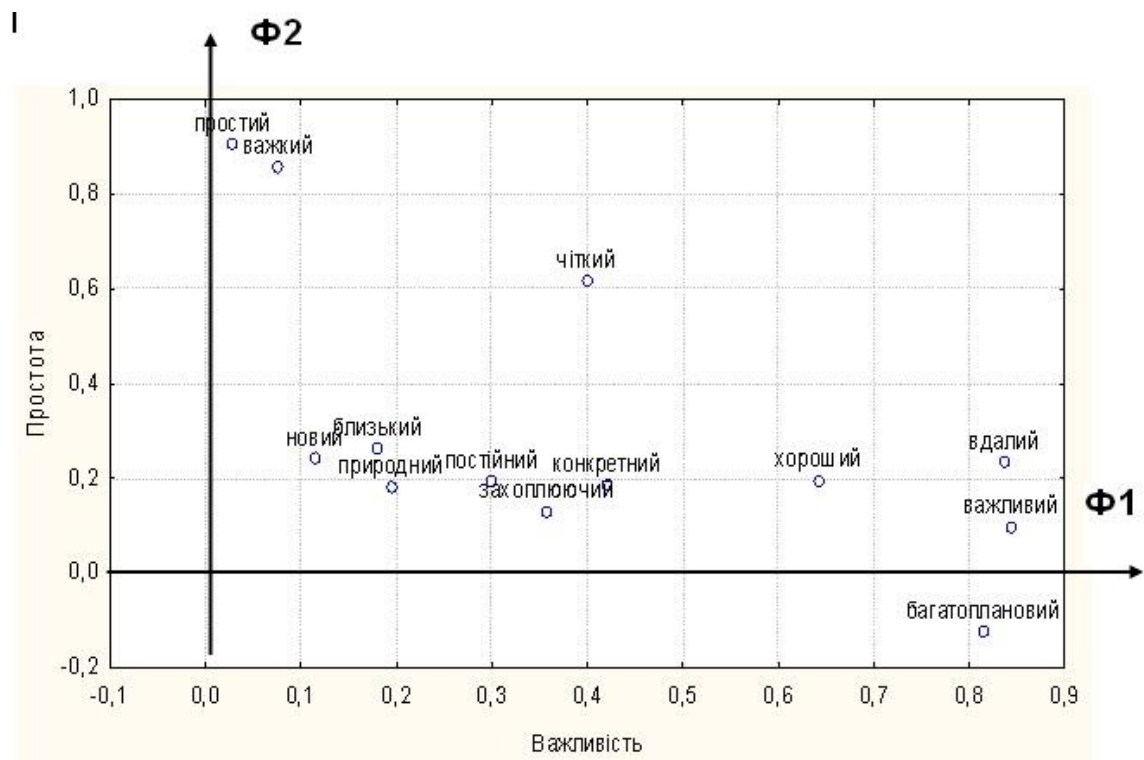

Рис. 13. Розташування характеристик підручника хімії в факторному просторі “важливість” – “простота”

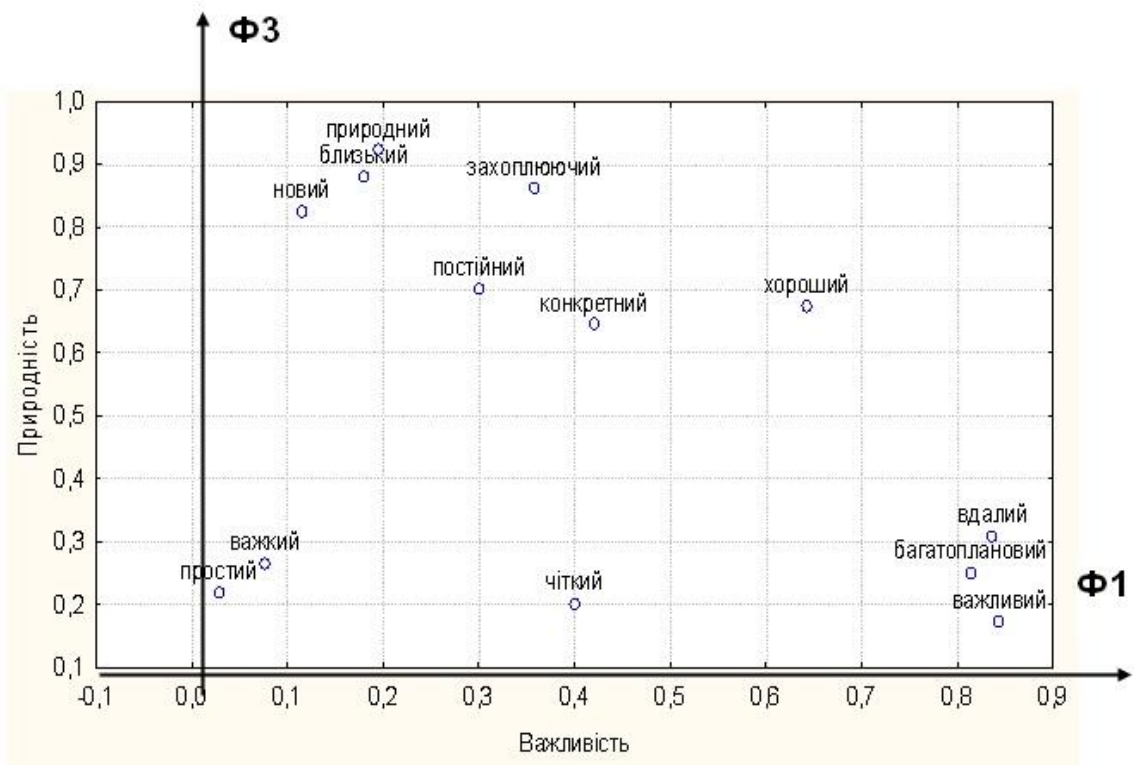

Рис. 14. Розташування характеристик підручника хімії в факторному просторі “важливість” – “природність”

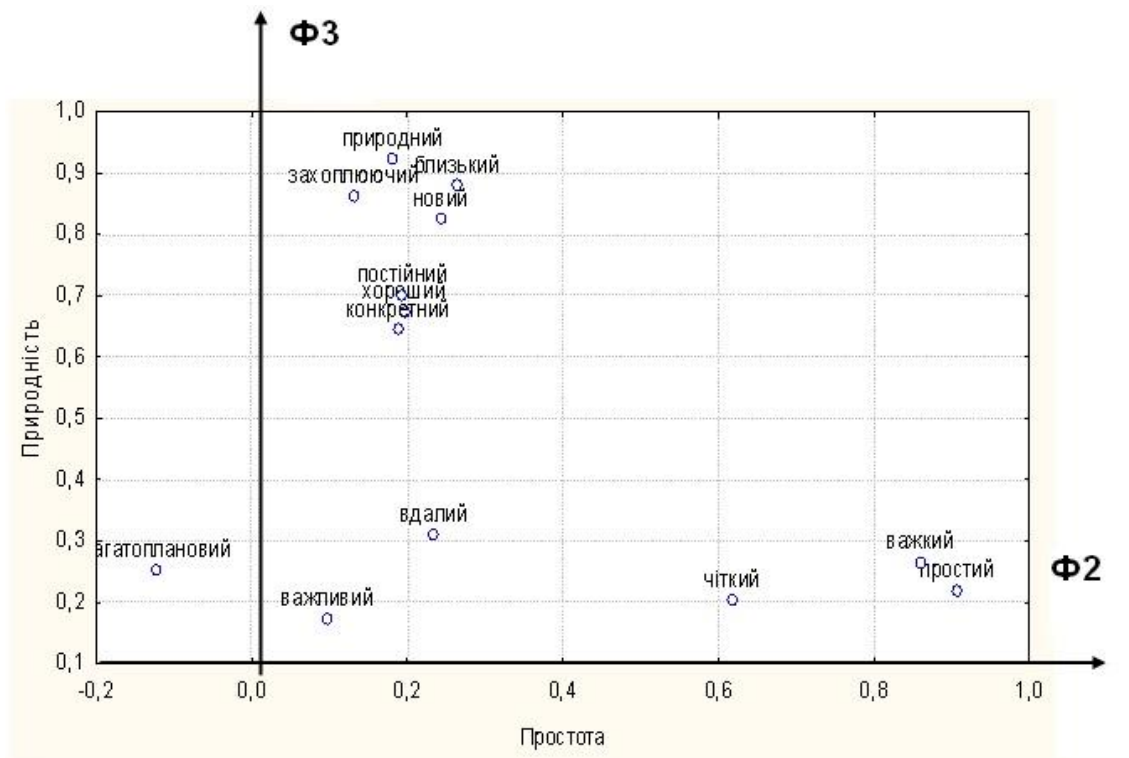

Рис. 15. Розташування характеристик підручника хімії в факторному просторі “простота” – “природність”

Зберігаючи виділені фактори для аналізу кожного з розглянутих підручників, можна показати розташування характеристик підручників у виділених факторних просторах.

I. Підручник біології. Інформативність факторів підручника біології: важливість – 18,9%; простота – 18,8%; природність – 21,1% (рис. 4-6).

II. Підручник географії. Інформативність факторів підручника географії: важливість – 27,9%; простота – 26,5%; природність – 16,7% (рис. 7-9).

III. Підручник фізики. Інформативність факторів підручника фізики: важливість – 25,1%; простота – 19,5%; природність – 14,9% (рис. 10-12).

IV. Підручник хімії. Інформативність факторів підручника хімії: важливість – 24,1%; простота – 17,8%; природність – 36,6% (рис. 13-15).

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. Шкільний підручник у свідомості учня є фрагментом того середовища навчання, в якому здійснюється його навчальна діяльність. Саме в процесі активного використання підручника як інструмента пізнання, знаряддя діяльності в учня формується власне ставлення до цього об'єкта реальної дійсності. Відповідно до цього відношення формується і та система показників, яка виражається в оцінці суб'єктом навчання знаряддя діяльності, що використовується ним у процесі освоєння того чи іншого навчального предмета.

2. У дослідженні брали участь шкільні підручники в їх традиційному (друкованому) форматі як об'єкти оцінювання однакової модальності (лінійний виклад навчального матеріалу, звичне для користувача структурування матеріалу, приблизно однакове співвідношення вербальних і невербальних способів подання навчальної інформації тощо). Однак порівняння розташування характеристик об'єктів оцінювання у відповідних факторних просторах свідчить про відміну образів,

сформованих в учнів щодо характеристик різних підручників, які використовуються ними у процесі навчальної діяльності в системі “учень – підручник”.

3. Пропонована до розгляду методика оцінювання підручників перебуває на першій стадії розробки, а простори характеристик підручників можна розглядати як попередні, які в подальших дослідженнях можуть бути уточнені. У багатофакторній системі оцінювання шкільного підручника пропонована методика може розглядатися як периферійна (додаткова) щодо інших методів оцінювання. Однак саме ця методика дає можливість “подивитися” на підручник очима учня, що, на наш погляд, є важливим у контексті парадигми дитиноцентризму.

Література

1. Александрова И. Ю. Психосемантический анализ имплицитной теории рекламы студенческой аудитории / И. Ю. Александрова // Социология: 4М. – 2000. – № 12. – С. 65–76.

2. Артемьева Е. Ю. Основы психологии субъективной семантики / Е. Ю. Артемьева ; ред. И. Б. Ханиной. – М. : Наука : Смысл, 1999. – 350 с.

3. Брунер Дж. Психология познания: За пределами непосредственной информации / Дж. Брунер ; пер. с англ. К. И. Бабицкого. – М. : Прогресс, 1977. – 411 с.

4. Габай Т. В. Учебная деятельность и ее средства / Т. В. Габай. – М. : Изд-во Московского университета, 1988. – 255 с.

5. Гальперин П. Я. Функциональные различия между орудием и средством / П. Я. Гальперин // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М., 1980. – С. 194–202.

Жук Ю.О. Образ шкільного підручника в уявленні старшокласників / Ю. О. Жук // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2016. – Вип. 16. – С. 148–166.

6. Гибатова Г. Ф. Сопоставительный анализ слов-концептов «мнение», «знание», «вера»: психосемантический поход / Г. Ф. Гибатова, И. Н. Нурлыгаянов // Вестник Башкирского университета. – 2011. – Вып. 4. – Т. 16. – С. 1419–1421.

7. Дерюгина М. В. Специализированный семантический дифференциал для оценки детско-родительских отношений / М. В. Дерюгина // Вестник КРАУНЦ. Гуманитарные науки. – 2013. – Вып. 2 (22). – С. 60–70.

8. Дружинин В. Н. Исследование психосемантической репрезентации общих умственных способностей / В. Н. Дружинин, Г. А. Гребенюк, Е. Ю. Самсонова // Психологический журнал. – 1993. – № 3. – Т. 14. – С. 47–55.

9. Жук Ю. О. Вплив шкільного підручника на формування в учнів образу навчального предмета / Ю. О. Жук // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / [ред. кол. : голов. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2015. – Вип. 15. – Ч. 1. – С. 200–211.

10. Жук Ю. О. Експертний підхід до оцінювання шкільного підручника / Ю. О. Жук // Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів : посібник / за заг. ред. О. М. Топузова, Н. Б. Вяткіної. – К. : Педагогічна думка, 2016. – 128 с.

11. Жук Ю. О. Навчальна діяльність, яка потребує засобів, і навчальні засоби, які потребують діяльності / Ю. О. Жук // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Вінниченка. – 2009. – Вип. 82. – Ч. 1. – С. 150–155.

Жук Ю.О. Образ шкільного підручника в уявленні старшокласників / Ю. О. Жук // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2016. – Вип. 16. – С. 148–166.

12. Жук Ю. О. Оцінювання якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів методом семантичного диференціала / Ю. О. Жук // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2010 рік: інформаційне видання. – К. : Інститут педагогіки, 2011. – С. 102–103.

13. Жук Ю. О. Оцінювання рівня сформованості предметних компетентностей учнів основної школи методом семантичного диференціала в процесі навчання фізики / Ю. О. Жук, О. П. Пінчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 12. – С. 120–127.

14. Захарова И. В. Семантический дифференциал как метод диагностики восприятия учащимися педагога / И. В. Захарова, Г. А. Стрюкова // Психологическая наука и образование. – 1999. – № 3–4. – С. 30–35.

15. Козловская Н. В. Образ современного политика в представлении студенческой молодежи [Электронный ресурс] / Козловская Н. В. // Психологические исследования. – 2012. – № 1 (21). – С. 4. – Режим доступа: <http://psystudy.ru>.

16. Косаревская Т. Е. Психосемантический подход к исследованию индивидуального сознания: методические рекомендации / Т. Е. Косаревская, Р. Р. Кутькина. – Витебск: УО «ВГУ им. П. М. Машерова», 2009. – 61 с.

17. Леонтьев А. Л. Деятельность. Сознание. Личность / А. Л. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1972. – 304 с.

18. Лукіна Т. О. Якість українських підручників для середніх загальноосвітніх шкіл: проблеми оцінювання і результати моніторингу: метод. посіб. / Т. О. Лукіна. – К. : Академія, 2004. – 200 с.

19. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / А. Г. Маслоу ; пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.

20. Осгуд Ч. Приложение методики семантического дифференциала к исследованиям по эстетике и смежным проблемам / Ч. Осгуд, Дж. Суси, П. Танненбаум // Семиотика и искусствометрия / под ред. Ю. М. Лотмана, В. М. Петрова. – М. : Мир, 1972. – С. 278–298.

21. Петренко В. Ф. Психосемантика сознания / В. Ф. Петренко. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 207 с.

22. Семенов М. Ю. Психосемантическое исследование понятия «деньги»: гендерный и возрастной аспекты / М. Ю. Семенов // Омский научный вестник. – 2009. – № 78–3. – С. 124–127.

23. Солсо Р. Л. Когнитивная психология / Р. Л. Солсо. – М. : Тривола, 1996. – 598 с.

24. Субъект и объект как философская проблема. – К. : Наукова думка, 1979. – 285 с.

25. Тестові технології оцінювання ключових і предметних компетентностей учнів основної і старшої школи : монографія / О. І. Ляшенко, Т. О. Лукіна, Л. С. Ващенко, С. О. Науменко, А. В. Гривко. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 200 с.

26. Тестові технології оцінювання компетентностей учнів : посібник / О. І. Ляшенко, Ю. О. Жук, Л. С. Ващенко, С. О. Науменко, А. В. Гривко ; за ред. О. І. Ляшенка, Ю. О. Жука. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 181 с.

27. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособ. / В. Д. Шадриков. – М. : Издательская корпорация «Логос», 1996. – 320 с.

28. Швалб Ю. М. Психологические модели целеполагания / Ю. М. Швалб. – К. : Стилос, 1997. – 235 с.

29. Шевченко Ю. А. Использование метода семантического дифференциала при анализе конкурентоспособности вуза / Ю. А. Шевченко // Вестник владивостокского государственного университета экономики и сервиса. – 2013. – Вып. 1 (19). – С. 123–129.

30. Эткин А. М. Опыт теоретической интерпретации семантического дифференциала / А. М. Эткин // Вопросы психологии. – 1979. – № 1. – С. 17–27.

31. Яркин П. А. Смысловая организация учебного текста и семантическая оценка представлений школьников о природе: автореферат дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / П. А. Яркин. – СПб., 2005. – 18 с.

References

1. Aleksandrova I. Ju. Psihosemanticheskiy analiz implicitnoj teorii reklamy studencheskoj auditorii / I. Ju. Aleksandrova // Sociologija: 4M. – 2000. – № 12. – S. 65–76.

2. Artem'eva E. Ju. Osnovy psihologii sub"ektivnoj semantiki / E. Ju. Artem'eva; red. I. B. Haninoy. – M.: Nauka: Smysl, 1999. – 350 s.

3. Bruner Dzh. Psihologija poznaniya: Za predelami neposredstvennoj informacii / Dzh. Bruner; per. s angl. K. I. Babickogo. – M.: Progress, 1977. – 411 s.

4. Gabaj T. V. Uchebnaja dejatel'nost' i ee sredstva / T. V. Gabaj. – M.: Izd-vo Moskovskogo universiteta, 1988. – 255 s.

5. Gal'perin P. Ja. Funkcional'nye razlichija mezhdru orudiem i sredstvom / P. Ja. Gal'perin // Hrestomatija po vozrastnoj i pedagogicheskoj psihologii. – M., 1980. – С. 194–202.

6. Gibatova G. F. Sopostavitel'nyj analiz slov-konceptov «mnenie», «znanie», «vera»: psihosemanticheskiy podhod / G. F. Gibatova,

I. N. Nurlygajanov // Vestnik Bashkirskogo universiteta. – 2011. – Vyp. 4. – T. 16. – S. 1419–1421.

7. Derjugina M. V. Specializirovannyj semanticheskij differencial dlja ocenki detsko-roditel'skih otnoshenij / M. V. Derjugina // Vestnik KRAUNC. Gumanitarnye nauki. – 2013. – Vyp. 2 (22). – S. 60–70.

8. Druzhinin V. N. Issledovanie psihosemanticheskoy reprezentacii obshhih umstvennyh sposobnostej / V. N. Druzhinin, G. A. Grebenjuk, E. Ju. Samsonova // Psihologicheskij zhurnal. – 1993. – № 3. – T. 14. – S. 47–55.

9. Zhuk Yu. O. Vplyv shkilnoho pidruchnyka na formuvannia v uchniv obrazu navchalnoho predmeta / Yu. O. Zhuk // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zb. nauk. pr. / [red. kol. : holov. red. – O. M. Topuzov]. – K. : Pedahohichna dumka, 2015. – Vyp. 15. – Ch. 1. – S. 200–211.

10. Zhuk Yu. O. Ekspertnyi pidkhid do otsiniuvannia shkilnoho pidruchnyka / Yu. O. Zhuk // Ekspertyza shkilnykh pidruchnykiv: instruktyvno-metodychni materialy dlja ekspertyzy elektronnykh versii proektiv pidruchnykiv dlja uchniv 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : posibnyk / za zah. red. O. M. Topuzova, N. B. Viatkinoi. – K. : Pedahohichna dumka, 2016. – 128 s.

11. Zhuk Yu. O. Navchalna diialnist, yaka potrebuie zasobiv, i navchalni zasoby, yaki potrebuiut diialnosti / Yu. O. Zhuk // Naukovi zapysky [Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Ser. : Pedahohichni nauky : zb. nauk. pr. – Kirovohrad : KDPU im. V. Vinnychenka, 2009. – Vyp. 82. – Ch. 1. – S. 150–155.

12. Zhuk Yu. O. Otsiniuvannia yakosti osvity uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv metodom semantychnoho dyferentsiala / Yu. O. Zhuk // Anotovani rezultaty naukovo-doslidnoi roboty Instytutu pedahohiky NAPN

Жук Ю.О. Образ шкільного підручника в уявленні старшокласників / Ю. О. Жук // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. – О. М. Топузов]. – К.: Педагогічна думка, 2016. – Вип. 16. – С. 148–166.

Ukrainy za 2010 rik : informatsiine vydannia. – K. : Instytut pedahohiky, 2011. – S. 102–103.

13. Zhuk Yu. O. Otsiniuvannia rivnia sformovanosti predmetnykh kompetentnostei uchniv osnovnoi shkoly metodom semantichnoho dyferentsiala v protsesi navchannia fizyky / Yu. O. Zhuk, O. P. Pinchuk // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5 : Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy : zb. nauk. pr. – K. : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2008. – Vyp. 12. – S. 120–127.

14. Zaharova I. V. Semanticheskij differencial kak metod diagnostiki vospriyatija uchashhimisja pedagoga / I. V. Zaharova, G. A. Strjukova // Psihologicheskaja nauka i obrazovanie. – 1999. – № 3–4. – S. 30–35.

15. Kozlovskaja N. V. Obraz sovremennogo politika v predstavlenii studencheskoj molodezhi [Jelektronnyj resurs] / N. V. Kozlovskaja // Psihologicheskie issledovanija. – 2012. – № 1 (21). – S. 4. – Rezhim dostupa: <http://psystudy.ru>.

16. Kosarevskaja T. E. Psihosemanticheskij podhod k issledovaniju individual'nogo soznaniya : metodicheskie rekomendacii / T. E. Kosarevskaja, R. R. Kut'kina. – Vitebsk : UO «VGU im. P. M. Masherova», 2009. – 61 s.

17. Leont'ev A. L. Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost' / A. L. Leont'ev. – M. : Politizdat, 1972. – 304 s.

18. Lukina T. O. Yakist ukrainskykh pidruchnykiv dlia serednikh zahalnoosvitnikh shkil: problemy otsiniuvannia i rezultaty monitorynhu : metod. posib. / T. O. Lukina. – K. : Akademiia, 2004. – 200 s.

19. Maslou A. G. Motivacija i lichnost' / A. G. Maslou ; per. s angl. A. M. Tatlybaevoj. – SPb. : Evrazija, 1999. – 478 s.

20. Osgud Ch. Prilozhenie metodiki semanticheskogo differenciala k issledovanijam po jestetike i smezhnym problemam / Ch. Osgud, Dzh. Susi,

P. Tannenbaum // *Semiotika i iskusstvometrija* / pod red. Ju. M. Lotmana, V. M. Petrova. – M. : Mir, 1972. – S. 278–298.

21. Petrenko V. F. *Psihosemantika soznanija* / V. F. Petrenko. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1988. – 207 s.

22. Semenov M. Ju. *Psihosemanticheskoe issledovanie ponjatija «den'gi»: gendernyj i vozrastnoj aspekty* / M. Ju. Semenov // *Omskij nauchnyj vestnik*. – 2009. – № 78–3. – S. 124–127.

23. Solso R. L. *Kognitivnaja psihologija* / R. L. Solso. – M. : Trivola, 1996. – 598 s.

24. *Sub"ekt i ob"ekt kak filosofskaja problema* S. – K. : Naukova dumka, 1979. – 285 s.

25. *Testovi tekhnolohii otsiniuvannia kliuchovykh i predmetnykh kompetentnosti uchniv osnovnoi i starshoi shkoly: monohrafiia* / O. I. Liashenko, T. O. Lukina, L. S. Vashchenko, S. O. Naumenko, A. V. Hryvko. – K. : Pedahohichna dumka, 2014. – 200 s.

26. *Testovi tekhnolohii otsiniuvannia kompetentnosti uchniv: posibnyk* / O. I. Liashenko, Yu. O. Zhuk, L. S. Vashchenko, S. O. Naumenko, A. V. Hryvko; za red. O. I. Liashenka, Yu. O. Zhuka. – K. : Pedahohichna dumka, 2015. – 181 s.

27. Shadrikov V. D. *Psihologija dejatel'nosti i sposobnosti cheloveka: ucheb. posob.* / V. D. Shadrikov. – M. : Izdatel'skaja korporacija «Logos», 1996. – 320 s.

28. Shvalb Ju. M. *Psihologicheskie modeli celepolaganija* / Ju. M. Shvalb. – K. : Stilos, 1997. – 235 s.

29. Shevchenko Ju. A. *Ispol'zovanie metoda semanticheskogo differenciala pri analize konkurentosposobnosti vuza* / Ju. A. Shevchenko // *Vestnik vladivostokskogo gosudarstvennogo universiteta jekonomiki i servisa*. – 2013. – Vyp. 1 (19). – S. 123–129.

30. Jetkind A. M. Opyt teoreticheskoy interpretacii semanticheskogo differenciala / A. M. Jetkind // Voprosy psihologii. – 1979. – № 1. – S. 17–27.

31. Jarkin P. A. Smyslovaja organizacija uchebnogo teksta i semanticheskaja ocenka predstavlenij shkol'nikov o prirode : avtoreferat dis. na soiskanie uchenoj stepeni kand. psihol. Nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogicheskaja psihologija» / P. A. Jarkin. – SPb., 2005. – 18 s.

Жук Ю. О.

ОБРАЗ ШКОЛЬНОГО УЧЕБНИКА В ПРЕДСТАВЛЕНИИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ

В статье описывается экспериментальное исследование, целью которого является определение восприятия характеристик школьного учебника, сформировавшихся в сознании учащихся старших классов средней школы. Изучались особенности восприятия старшеклассниками образа современного школьного учебника из группы естественнонаучных предметов на образовательном уровне 9 класса. Учебник рассматривается как основное средство учебной деятельности, результативность использования которого учеником определяется качествами средства и личностным отношением ученика к орудию деятельности. Метод исследования базируется на использовании технологии семантического дифференциала. Определены основные факторы, описывающие образ учебника в сознании учеников.

Ключевые слова: школьный учебник; характеристики учебника; образ учебника; учебная деятельность; факторный анализ; психосемантика.

Zhuk Yu. O.

A TEXTBOOK IMAGE IN PERCEPTION OF UPPER-FORMERS

The article discloses an experimental study aimed to identification of perception of textbook characteristics which have been formed in consciousness of upper-form pupils. The features of perception of modern textbook image from the group of natural-science subjects at 9th form educational level by upper-formers were studied. The textbook is considered as a main tool of educational activity, and the effectiveness of its use by a pupil is determined by tool properties and personal attitude of the pupil to this activity tool. The research

Жук Ю.О. Образ шкільного підручника в уявленні старшокласників /Ю. О. Жук //Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць /[ред. кол.; голов. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2016. – Вип. 16. – С. 148–166.

method is based on the use of semantic differential technology. The main factors describing textbook image in pupils' consciousness are identified.

Keywords: textbook; textbook characteristics; textbook image; educational activity; factorial analysis; psychosemantics.